

Якимчук І. П. доцент кафедри психології
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-4627-2066>

ЧИННИКИ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Досягнення високого рівня морально-етичної відповідальності майбутнього психолога забезпечується низкою чинників та умов. Формування морально-етичної відповідальності визначається як індивідуально-психологічними особливостями майбутнього психолога, так і характером його соціокультурного середовища.

Ключові слова: морально-етична відповідальність; чинники; умови; психолог; поведінка; активність.

Вступ. Досягнення високого рівня морально-етичної відповідальності психолога забезпечується низкою чинників та умов, від яких залежить продуктивність розвитку цього особистісного утворення [14; 16]. Саме сукупний вплив цих обставин зумовлює певну поведінку і активність. Розрізняють об'єктивні та суб'єктивні чинники. Активним початком визнаються об'єктивні обставини – соціально-економічні умови, а наслідком відображення цих впливів – зміни у суб'єктах. Оскільки формування морально-етичної відповідальності визначається як особливостями індивіда, так і характером його соціокультурного середовища, усі чинники, що впливають на його розвиток, поділяють на зовнішні та внутрішні.

Мета статті – проаналізувати чинники та умови формування морально-етичної відповідальності майбутнього психолога.

Теоретичне підґрунтя. Проблема відповідальності була предметом вивчення як українських, так і зарубіжних науковців (І.С. Булах, М.Й. Боришевський, Л.Колберг, Г.С. Костюк, А.Маслоу, К.Роджерс, М.В. Савчин, В.Ф. Сафін, Ф.Хайдер та ін.).

І.С. Булах, досліджуючи генезу становлення відповідальності у період дорослішання, характеризує відповідальність як інтегративну властивість особистості, що виникає через синтез у свідомості та самосвідомості

різних форм (сорому, вини, гідності, совісті) та позитивних якостей (чесності, справедливості, співпереживання та ін.) і вказує на специфіку становлення цього особистісного утворення [2].

Як зазначає М.В. Савчин, «відповідальність - одна з найбільш загальних властивостей особистості, яка об'єднує у собі компоненти афективно-мотиваційної, інтелектуальної та діяльно-поведінкової сфер людини як тілесно-душевно-духовної цілісності» [13, с. 57]. На його думку, «предмет відповідальності - це сукупність зовнішніх і внутрішніх соціально-психологічних, духовних і матеріальних потреб та інтенцій, які особистість реалізує у своїй цілісній життєдіяльності. Його зміст містить конкретні обов'язки, завдання, доручення, способи їхнього виконання, дотримання норм, наслідування морального ідеалу, виховання його у собі тощо. Ще однією характерною ознакою є обсяг, що конкретно виражається в якісних і кількісних характеристиках доручень, завдань, обов'язків, які реалізує суб'єкт у своїй поведінці» [13, с. 54].

Методи дослідження. Теоретичний аналіз, синтез, узагальнення, порівняння.

Результати і обговорення. Аналіз наукової літератури та дані емпіричних досліджень свідчать про те, що зовнішніми чинниками формування морально-етичної відповідальності психолога є соціокультурне середовище як генералізований чинник та такі часткові

чинники, як сім'я, спілкування (із батьками, викладачами, ровесниками), навчально-професійна діяльність. Під соціокультурним середовищем слід розуміти складну систему явищ, умов і відносин, які оточують особистість та надають активний (безпосередній чи непрямий, стихійний чи свідомий) вплив на її свідомість та поведінку. С.Д. Максименко підкреслює, що середовище є обстановкою розвитку, тобто чинником, який безпосередньо детермінує поведінку особистості. Вона є саме умовою здійснення діяльності і джерелом розвитку особистості. Але це та умова, без якої, як і без людини, неможливий складний процес побудови особистості. Матеріалом цього процесу є ті конкретні суспільні відносини, які застає індивід після народження [7].

Мікросередовище, характер його функціонування, взаємодії людей між собою визначають в основі своєї інтеріоризації та реалізації існуючу у суспільстві мораль. У сфері мікросередовища функціонують ті механізми, від яких залежить моральна спрямованість особистості. Таким мікросередовищем є, перш за все, сім'я, яка справляє великий формувальний вплив на розвиток свідомості особистості.

Г.С. Костюк вважає, що розвиток особистості здійснюється у ситуаціях взаємодії та спілкування. Якщо під діяльністю розуміти, – зауважує він, – активність людини, спрямовану на досягнення певних, усвідомлюваних нею цілей за допомогою засвоєних нею у суспільстві методів і стимульовану так само певними мотивами, то діяльністю буде взаємодія людей між собою у вигляді спілкування [6].

Будь-яка спільна діяльність неможлива без спілкування. Останнє не лише сприяє організації та розвитку діяльності, а й її збагаченню, оскільки в процесі спілкування виникають нові зв'язки та відносини між людьми, які мають певний вплив на формування різних форм суспільної свідомості, у тому числі професійної. Отже, спілкування можна розглядати як чинник формування

морально-етичної відповідальності особистості, оскільки воно чинить на розвиток психіки людини сильний вплив. Важливим видом спілкування при формуванні морально-етичної відповідальності майбутнього психолога є професійне, під яким розуміється форма навчальної взаємодії, співпраці викладача та студента [3]. Специфіка професійного спілкування, насамперед, виявляється у його спрямованості. Воно спрямоване не лише на саму взаємодію та на тих, хто навчається з метою їхнього особистісного та професійного розвитку, а й на організацію освоєння професійних знань та формування на цій основі професійних вмінь. Через це професійне спілкування характеризується як би потрійною спрямованістю – на саму навчальну взаємодію, на студентів (їхній актуальний стан, перспективні лінії розвитку) і на предмет засвоєння [18]. Основними функціями професійного спілкування є навчальна та фасилітативна. Остання є настільки важливою, що К.Роджерс називає тьютора передусім фасилітатором спілкування [12]. Це означає, що викладач допомагає студенту висловити себе, виявити власні позитивні риси. Зацікавлення в успіху студента, доброзичлива, підтримуюча атмосфера спілкування полегшує це спілкування, сприяє самоактуалізації та подальшому його розвитку.

Особливе місце серед чинників, що впливають на формування морально-етичної відповідальності майбутнього психолога, належить професійній діяльності. Можливість висловити себе у діяльності, у професії – основна потреба особистості як суб'єкта, яка залежить від конкретних мотивів. В.Г. Панок підкреслює, що роль професійної діяльності у становленні особистості психолога полягає, насамперед, у тому, що вона перетворює прояв особистісних особливостей у тому чи іншому напрямку, розвиваючи одні особистісні параметри, загальмовуючи інші та створюючи, таким чином, неповторний, відмінний від вихідного ансамблю якостей професійної особистості [10]. Це з тим, що саме зміст

професійної діяльності психолога висуває щодо нього низку специфічних вимог, які змушують розвивати свої певні особистісні якості як професійно значущі, необхідні та обов'язкові. Ці якості, у свою чергу, реалізуючись у діяльності психолога та забезпечуючи успішність професійної діяльності, набувають специфічного професійного забарвлення – вони необхідні для виконання функцій психолога, а виконання цих функцій тренує та розвиває їх.

Ступінь формування морально-етичної відповідальності майбутнього психолога залежить від цілого комплексу пов'язаних між собою внутрішніх чинників, що належать до різнорівневих властивостей індивідуальності: типу вищої нервової діяльності, самоставлення, самооцінки тих чи інших рис характеру, що визначають загальну стратегію взаємодій індивіда із соціальним середовищем. До внутрішніх чинників, що впливають на формування морально-етичної відповідальності майбутнього психолога, належать: загальний рівень інтелектуального та емоційного розвитку особистості; мотивація, рівень розвитку професійного самосвідомості, представленого у професійному образі «Я» [5].

Рівень інтелектуальних здібностей є умовою формування різних понять, категорій, значень, особистісних смислів – «категоріальної сітки значень», що є засобом здійснення акта оцінки. Результатом такої оцінки є висновки про міру відповідності явища, що оцінюється, визнаним критеріям [15]. Спостереження показують, що психологи, які інтелектуально більш розвинені, здатні глибше аналізувати власні дії та вчинки, прогнозувати їх, визначати власну поведінку у різних ситуаціях. Очевидно, що майбутні психологи, які мають таку інтелектуальну якість, як інтуїція, здатні швидше досягнути особливості, що характеризують особистість іншої людини, шляхом миттєвого узагальнення їх у вигляді уявного образу; при цьому у того, хто пізнає, відбувається швидка мобілізація минулого досвіду на розуміння

сутності будь-якого вчинку, факту поведінки або усїєї особистості іншої людини [10]. Проте відомо, що людина оцінює дійсність не лише завдяки усвідомленим, раціональним критеріям. Стандарти оцінок перебувають у прямої залежності від досягнутого рівня як інтелектуального, так і емоційного розвитку особистості. Емоційне підкріплення, таким чином, є необхідною умовою внутрішнього прийняття усвідомлених завдяки раціональній оцінці соціальних професійних норм та загальноприйнятих принципів.

Основу особистості майбутнього спеціаліста становить потребностно-мотиваційна сфера. Відповідно до С.Г. Москвичева, сукупність мотивів є ієрархізованою динамічною системою [9]. Потреби, мотиви та цілі у цій системі мають відносно стійкий супідрядний зв'язок (ієрархію). Наразі вже не викликає сумніву відсутність дилеми у питанні, чим зумовлена успішність студентів: природними здібностями або розвитком навчальної мотивації. Відомо, що є складна система взаємозв'язків, і що при підвищеному інтересі особистості до конкретної діяльності включається т. з. компенсаторний механізм. Тобто, нестача здібностей може компенсуватися розвитком мотиваційної сфери, що, своєю чергою, передбачає високі результати. Звичайно, з цього не випливає, що здібності не є значущим чинником навчальної діяльності, але чинник професійної мотивації виходить на перше місце та відіграє провідну роль у формуванні успішних та неуспішних студентів.

У сфері професійної мотивації найважливішу роль відіграє позитивне ставлення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевими цілями навчання. Позитивне ставлення до професії у поєднанні із компетентним уявленням про неї детермінує формування та інших більш часткових мотивів.

Найважливішим інтегратором, що визначає рівень прийняття суб'єктом професійних знань, цінностей, є професійний образ «Я» майбутнього

психолога. Він є складною соціально-психологічною характеристикою особистості, визначається цілим комплексом як внутрішніх, і зовнішніх стосовно суб'єкту чинників. Ступінь сформованості професійного образу «Я» безпосередньо визначає напрямок розвитку особистості.

На відміну від чинника, що безпосередньо породжує те чи інше явище або процес, умова становить те середовище, обстановку, в якій вони виникають, існують та розвиваються. У результаті діяльності позиція суб'єкта постійно змінюється. Те, що було на одному етапі діяльності, вже не є значущим на іншому. Саме тому треба говорити про умови, що у діяльності постійно змінюються, оновлюються [17].

Як внутрішні психологічні умови розвитку професійної свідомості можна виокремити ціннісне ставлення до професійної діяльності та адекватну структуру особистісних потреб, а як зовнішні – престиж і статус психолога у суспільстві та освітнє середовище у ЗВО [1; 4]. Під ціннісним ставленням до професійної діяльності розуміється позитивне ставлення до професії психолога, яке проявляється як у виборі ЗВО та самої професії, так і у позитивному відношенні, яке вже формується та розвивається у процесі навчально-професійної діяльності. На кожному етапі навчання у ЗВО розвиток ціннісного ставлення до професії психолога визначається складним комплексом внутрішніх та зовнішніх чинників. Внутрішні психологічні чинники (особливості самоствавлення, самооцінки, мотив досягнення успіху або уникнення невдач, вольові якості особистості тощо) та чинники зовнішнього середовища (соціокультурне середовище) визначають особливості розвитку ціннісних орієнтацій, взаємодіючи між собою під час здійснення навчально-професійної діяльності.

Адекватна структура особистісних потреб передбачає врахування змісту дійсних життєвих відносин суб'єкта, які відображаються у структурі мотивації

особистості. Особистісними потребами є потреба у самоствердженні; потреба у саморозвитку; потреба у самовизначенні; потреба у сенсі життя та ін. Розвинений стан потреби передбачає наявність потреб, що її конкретизують і утворюють єдину цілісну систему. Чим вище потреба у самоствердженні у професійній діяльності, тим вищий рівень розвитку професійної спрямованості особистості. Високий рівень розвитку потреби у професійному самоствердженні сприяє формуванню власне предметної спрямованості, а високий рівень професійної спрямованості сприяє формуванню прагнення самоствердження шляхом роботи з клієнтами, реалізації можливостей передачі знань, прагненню отримати визнання своїх професійних якостей і результатів оволодіння обраної професією. Необхідний зв'язок діяльності з мотивом, що є опредмеченою потребою, дозволяє припустити, що мотив відображає, з одного боку, характеристики суб'єктивного потребового стану індивіда, з іншого боку – характеристики ситуації та діяльності із задоволення цієї потреби. Це дає підстави вважати, що становлення та розвиток професійної свідомості майбутнього психолога не може бути реалізований без врахування структури особистісних потреб, яка повинна відповідати нормативним вимогам особистості суб'єкта діяльності як основного засобу професійного впливу з боку психолога.

Віддаючи належне індивідуальним схильностям, зумовленим вродженими рисами, не можна забувати і той факт, що у суспільстві задоволеність людини своєю професією залежить не лише від самого процесу праці, а й від зовнішнього по відношенню до нього моменту. Практика свідчить, що на процес формування морально-етичної відповідальності психолога особистості особливий вплив мають загальна оцінка, престиж професії. У деяких випадках професії можуть зовсім не задовольняти людину, не відповідати її індивідуальним даним, але для нього залишиться привабливим її престиж. Престиж професії залежить від таких

суттєвих сторін, як наявність творчих елементів праці та перспективи просування; рівень матеріальної оплати праці, прогресивної техніки та інші сторони.

Встановлено, що максимальне задоволення обраної професією спостерігається у студентів першого курсу. Надалі цей показник неухильно знижується, до п'ятого курсу. Незважаючи на те, що незадовго до закінчення ЗВО задоволеність професією виявляється найменшою, саме ставлення до професії залишається позитивним [17]. Студенти-першокурсники, як правило, спираються на ідеальне уявлення про майбутню професію, яке при першому зіткненні з реальною дійсністю піддається хворобливим змінам. Але тут важливе інше, на запитання: «Що вам подобається у професії?» студенти відповідають, що головною причиною є уявлення про творчий зміст майбутньої професійної діяльності. Що ж до реального навчального процесу, зокрема вивчення спеціальних дисциплін, то тут лише незначна кількість студентів-першокурсників (31%) орієнтується на творчі методи навчання, таким чином, з одного боку, – висока задоволеність професією та намір після закінчення ЗВО

займатися творчою діяльністю, з іншого боку – бажання придбати основи професійної майстерності переважно в процесі репродуктивної навчальної діяльності. У психологічному аспекті ці дві позиції є несумісними, оскільки творчі стимули можуть формуватися лише у відповідному творчому середовищі, зокрема й навчальному. Очевидно, що формування реальних уявлень про майбутню професію та способи оволодіння нею має здійснюватися, починаючи з першого курсу [8]. Тому у сучасних умовах педагогічного ЗВО необхідним є таке освітнє середовище, яке б створювало оптимальні можливості для розкриття особистості кожного студента відповідно до природних завдатків та творчого потенціалу до саморозвитку.

Висновки. Таким чином, професійна свідомість майбутнього психолога та морально-етична відповідальність як один з його аспектів в умовах ЗВО є динамічними утвореннями. Суб'єкт відображає причинний зв'язок власних дій та вчинків у зв'язку зі зміною дійсності. Те, що суттєво на одному етапі освіти, вже не є таким значущим на іншому. Саме тому необхідно враховувати ці умови, які постійно змінюються та оновлюються.

Список використаних джерел

1. Антоненко Т.Л. Психологічні засади становлення ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього фахівця: дис. д-ра психол. наук / Т.Л. Антоненко. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2018. 579 с.
2. Булах І.С. До проблеми су'єкт-суб'єктної взаємодії в педагогічному процесі / І.С. Булах // Зб. наук, праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. - К., 2003. - Т. 5. - Ч. 6. - С. 28-33.
3. Велитченко Л.К. Психологічні основи педагогічної взаємодії: дис. д-ра психол. наук / Л.К. Велитченко. – К., 2006. 508 с.
4. Карпенко З. Аксиологічна психологія особистості: монографія / Зіновія Карпенко. – 2-е вид., перероб., доповн. – Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. – 720 с.
5. Католик Г.В. Психологія формування професійної концепції практичного психолога: дис. д-ра психол. наук / Г.В. Католик. – К., 2017. 353 с.
6. Костюк Г.С. Розвиток і виховання / Г.С. Костюк // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.Н. Проколієнко. - К.: Рад. школа, 1989. - С. 98-133.
7. Максименко С.Д. Механізми розвитку особистості / С.Д. Максименко // Проблеми сучасної психології. - 2018. - Вип. 40. - С. 7-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_40_3.
8. Міхно К.О. Динаміка уявлень студентів-психологів про майбутню професію: дис. канд. психол. наук / К.О. Міхно. К., 2008. - 19 с.
9. Москвичев С.Г. Мотивация, деятельность и управление / С.Г. Москвичев. - Киев; Сан-Франциско: Light press, 2003. - 490 с.

Питання психології

10. Панок В.Г. Теоретико-методологічні засади розвитку практичної психології в Україні: дис. д-ра психол. наук / В.Г. Панок. К., 2011. 368 с.
11. Потапова В.Д. Розвиток функціональної системи інтуїтивно-почуттєвого відображення у майбутніх психологів: дис. д-ра психол. наук / В.Д. Потапова. – К., 2005. 459 с.
12. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии / [Пер. с. англ. О.Кондрашовой, Р.Кучкаровой, Т.Рожковой, Ю.Овчинниковой, Г.Пимочкиной, М.Золотиной]. – М.: Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 320 с.
13. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки: монографія / М.В. Савчин. - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. - 280 с.
14. Сафин В.Ф. Психологическая сущность ответственности личности [Текст] / В.Ф. Сафин. - Уфа, 1986. 186 с.
15. Смульсон М.Л. Розвиток інтелекту та суб'єктності дорослих у віртуальному просторі [Електронний ресурс] / М.Л. Смульсон. // Технології розвитку інтелекту. - 2016. - Т.2 Вип. 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_2_11.
16. Тарасенко А.М. Структурно-функціональний аналіз відповідальності: пошук детермінант / А.М. Тарасенко // Наука і освіта. – 2016. – №9. – 169-174.
17. Шевченко Н.Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти: дис. д-ра психол. наук / Н.Ф. Шевченко. – К., 2006. 485 с.
18. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: дис. д-ра психол. наук / Т.Д. Щербан. – К., 2005. 377 с.

References

1. Antonenko T.L. (2018) Psychologichni zasady stanovlennja cinnisno-smyslovoi' sfery osobystosti majbutn'ogo fahivca [Psychological principles of formation of the value-semantic sphere of the personality of the future specialist]: dys. d-ra psyhol. nauk / T.L. Antonenko. – Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M.P. Dragomanova. – K. 579 s. (in Ukrainian)
2. Bulah I.S. (2003) Do problemy su'jekt-sub'jektnoi' vzajemodii' v pedagogichnomu procesi / I.S. Bulah // 3b. nauk, prac' In-tu psihologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukraïny. - K. - T. 5. - Ch. 6. - S. 28-33. (in Ukrainian)
3. Velytchenko L.K. (2006) Psychologichni osnovy pedagogichnoi' vzajemodii': dys. d-ra psyhol. nauk / L.K. Velytchenko. – K. 508 s. (in Ukrainian)
4. Karpenko Z. (2018) Aksiologichna psihologija osobystosti: monografija / Zinovija Karpenko. – 2-e vyd., pererob., dopovn. – Ivano-Frankivs'k : DVNZ «Prykarpats'kyj nacional'nyj universytet imeni Vasylja Stefanyka». – 720 s. (in Ukrainian)
5. Katolyk G.V. (2017) Psihologija formuvannja profesijnoi' koncepcii' praktychnogo psihologa: dys. d-ra psyhol. nauk / G.V. Katolyk. – K. 353 s. (in Ukrainian)
6. Kostjuk G.S. (1989) Rozvytok i vyhovannja / G.S. Kostjuk // Navchal'no-vyhovnyj proces i psihichnyj rozvytok osobystosti / za red. L.N. Prokolijenko. - K.: Rad. shkola. - S. 98-133. (in Ukrainian)
7. Maksymenko S.D. (2018) Mehanizmy rozvytku osobystosti / S.D. Maksymenko // Problemy suchasnoi' psihologii'. - Vyp. 40. - S. 7-23. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_40_3. (in Ukrainian)
8. Mihno K.O. (2008) Dynamika ujavlen' studentiv-psihologiv pro majbutnju profesiju: dys. kand. psyhol. nauk / K.O. Mihno. K. , 2008. - 19 s. (in Ukrainian)
9. Moskvychev S.G. (2003) Motyvacyja, dejatel'nost' y upravlenye / S.G. Moskvychev. - Kyev; San-Francysko: Light press, 2003. - 490 s. (in Ukrainian)
10. Panok V.G. (2011) Teoretyko-metodologichni zasady rozvytku praktychnoi' psihologii' v Ukraïni: dys. d-ra psyhol. nauk / V.G. Panok. K., 2011. 368 s. (in Ukrainian)
11. Potapova V.D. (2005) Rozvytok funkcional'noi' systemy intui'tyvno-pochuttjevogo vidobrazhennja u majbutnih psihologiv: dys. d-ra psyhol. nauk / V.D. Potapova. – K., 2005. 459 s. (in Ukrainian)
12. Rodzhers K. (2001) Yskusstvo konsul'tyrovanyja y terapiu / [Per. s. angl. O.Kondrashovoj, R.Kuchkarovoj, T.Rozhkovoj, Ju.Ovchynnykovoj, G.Pymochkynoj, M.Zolotynoj]. – M.: Aprel' Press, Yzd-vo ЭКСМО-Press. – 320 s. (in Ukrainian)
13. Savchyn M.V. (2008) Psihologija vidpovidal'noi' povedinky: monografija / M.V.Savchyn. - Ivano-Frankivs'k: Misto NV. - 280 s. (in Ukrainian)
14. Safin V.F. (1986) Psihologicheskaja sushhnost' otvetstvennosti lichnosti [Tekst] / V.F. Safin. - Ufa. 186 s. (in Russian)

15. Smul'son M.L. (2016) Rozvytok intelektu ta sub'jektivnosti doroslyh u virtual'nomu prostori [Elektronnyj resurs] / M.L. Smul'son. // Tehnologii' rozvytku intelektu. - T.2 Vyp. 2. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_2_11. (in Ukrainian)
16. Tarasenko A.M. (2016) Strukturno-funkcional'nyj analiz vidpovidal'nosti: poshuk determinant / A.M. Tarasenko // Nauka i osvita. – №9. – 169-174. (in Ukrainian)
17. Shevchenko N.F. (2006) Formuvannja profesijnoi' svidomosti praktychnyh psihologiv u systemi vyshhoi' osvity: dys. d-ra psihol. nauk / N.F. Shevchenko. – K. 485 s. (in Ukrainian)
18. Shherban T.D. (2005) Psihologija navchal'nogo spilkuvannja: dys. d-ra psihol. nauk / T.D. Shherban. – K. 377 s. (in Ukrainian)

Summary

Yakymchuk I. P. Associate Professor of Psychology
Uman State Pedagogical University
named after Pavel Tychyna

FACTORS AND CONDITIONS OF FORMATION OF MORAL AND ETHICAL RESPONSIBILITY OF THE FUTURE PSYCHOLOGIST

Introduction. *The article analyzes the factors and conditions of formation of moral and ethical responsibility of the future psychologist. Achieving a high level of moral and ethical responsibility of the psychologist is ensured by a number of factors and conditions on which the productivity of the development of this personal education depends. It is the combined effect of these circumstances that determines certain behavior and activity.*

Purpose of the article is to analyze the factors and conditions of formation of moral and ethical responsibility of the future psychologist.

Methods. *Theoretical analysis, synthesis, generalization, comparison.*

Originality. *There are objective and subjective factors. The active beginning is recognized as objective circumstances - socio-economic conditions, and the consequence of the reflection of these influences - changes in the subjects. Since the formation of moral and ethical responsibility is determined by both the characteristics of the individual and the nature of his socio-cultural environment, all the factors influencing his development are divided into external and internal. External factors in the formation of moral and ethical responsibility of the psychologist are the socio-cultural environment as a generalized factor and such partial factors as family, communication (with parents, teachers, peers), educational and professional activities. The internal factors influencing the formation of moral and ethical responsibility of the future psychologist include: the general level of intellectual and emotional development of the individual; motivation, the level of development of professional self-awareness, represented in the professional image of "I". As internal psychological conditions for the development of professional consciousness can be distinguished value attitude to professional activities and adequate structure of personal needs, and as external - the prestige and status of a psychologist in society and the educational environment in higher education.*

Conclusion. *Thus, the professional consciousness of the future psychologist and moral and ethical responsibility as one of its aspects in the conditions of free economic education are dynamic formations. The subject reflects the causal relationship of their own actions and deeds in connection with the change of reality. What is significant at one stage of education is no longer so significant at another. That is why it is necessary to take into account factors and conditions that are constantly changing and updated.*

Key words: *moral and ethical responsibility; factors; conditions; psychologist; behavior; activity.*

Received/Поступила: 15.04.22.